В настоящее время на кафедре ведется поиск новых научных тем, посвященных актуальным проблемам судебно-медицинской экспертизы живых лиц, трупов и вещественных доказательств. Выполняется ряд диссертационных исследований по усовершенствованию диагностики причины смерти в случаях отравления окисью углерода, судебно-медицинской диагностики повреждений при выстрелах из газового оружия, судебно-иммунологической диагностике следов крови, оценке степени тяжести телесных повреждений при повреждениях органов зрения.

Таким образом, на кафедре судебной медицины и основ права Харьковского национального медицинского университета ведутся разносторонние научные исследования, освещающие актуальные вопросы судебно-медицинской науки и практики, целью которых является усовершенствование судебно-медицинской экспертизы на службе у здравоохранения и правосудия.

***А. Д. Марушев**, доцент кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ БУХГАЛТЕРІЇ

Історія розвитку судової бухгалтерії нерозривно пов'язана із становленням обліку и контролю. Ще у Давньому Єгипті, Вавилоні, Єрусалимі, призначений правителем контролер повинен був перевіряти та підтверджувати достовірність звіту пожертвувань, складеного головним жерцем.

Спеціальні знання з бухгалтерського обліку, фінансів, економіки застосовувалися під час розгляду справ у судах

ще на початку XX ст. На всіх стадіях розвитку бухгалтерського обліку теоретики вбачали, що для встановлення істини в судах для перевірки достовірності даних обліку необхідно використовувати знання спеціалістів даної галузі, а саме, документальну ревізію та бухгалтерську експертизу. Вагомий внесок у розвиток судово-бухгалтерських досліджень зробило відкриття кабінетів науково-судової експертизи, які проводили криміналістичні дослідження з підробки бухгалтерських документів. 17 січня 1913 р. відбулося відкриття Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Московської судової палати, а на початку лютого 1914 р. – відкриття аналогічних в Києві та Одесі.

Починаючи з перших років Радянської влади органи розслідування й суди при розгляді кримінальних і цивільних справ широко використовують спеціальні бухгалтерські знання. Про це свідчіть Декрет про суди, затверджений РНК СРСР у 1918 р., який надавав судам право при розгляді цивільних справ, що вимагають спеціальних бухгалтерських знань, за своїм рішенням запрошувати фахівців до свого складу із правом дорадчого голосу. Роботу підрозділів по боротьбі з економічними злочинами регламентувала Інструкція № 188, згідно з якою до складу слідчого підрозділу входили ревізори, котрі здійснювали свою діяльність на основі спеціального ордера і вправі були проводити допити[1].

У Кримінально-процесуальному кодексі РСФСР, прийнятому 23 лютого 1923 р., зазначалося, що при розслідуванні або розгляді справ, коли необхідні спеціальні знання, може викликатися експерт, висновок якого визначався як юридичний доказ. Разом з тим, тривалий період не було розмежування між ревізією та експертизою, що суперечило чинному Кримінально-процесуальному кодексу. Це розмежування було проведено Інститутом кримінальної політики при Прокуратурі СРСР і Верхов-

[1] Див.: Необходимое руководство для агентов Чрезвычайной Комиссии. – М., 2001. – С. 41.

ним Судом СРСР та закріплено наказом Прокурора СРСР від 7 жовтня 1936 р. № 61/19.

Один з основних етапів становлення та подальшого інтенсивного розвитку цієї галузі знань припадає на кінець 40-х років XX ст. 4 червня 1947 р. Президією Верховної Ради СРСР був ухвалений Указ «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна». Розслідування господарських злочинів показало, що застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку та звітності й одержання доказів необхідне не тільки у формі ревізії, а й висновків експертів-бухгалтерів. Це привело до необхідності створення відповідної експертної установи, а саме, Бюро державної бухгалтерської експертизи з філіями при міністерствах фінансів союзних та автономних республік і фінансових органах на місцях (Розпорядження Голови Ради Міністрів СРСР від 2 серпня 1948 р. № Ю814-р). 19 травня 1952 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила Положення про Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві фінансів СРСР, а також інструкцію Міністерства фінансів щодо застосування цього положення. У той же час в Україні згідно з Положенням та Інструкцією були сформовані Бюро бухгалтерської експертизи та його філії з постійними штатними кадрами експертів-бухгалтерів, на які покладалась функція з проведення бухгалтерських експертиз у кримінальних і цивільних справах за завданнями органів розслідування, прокуратури, судів та арбітражу.

Перший внесок в узагальнення досвіду використання бухгалтерських знань і створення нової дисципліни вніс доцент кафедри криміналістики Саратовського юридичного інституту В. Б. Любкин, який у 1946 р. видав монографію «Судова бухгалтерія», що стала базовою книгою для застосування економічних знань у юридичній практиці.

У 1951 р. професор С. П. Фортинський, розвиваючи положення нової дисципліни, висловив думку про те, що судова бухгалтерія повинна розглядатися як один з розділів

криміналістики[1]. Їм же в 1962 р. була написана робота з рекомендаціями застосування ревізійних методів у розкритті й розслідуванні економічних злочинів. Уже в 1969 р. С. С. Остроумовим і С. П. Фортинським був надрукований навчальний посібник[2], у якому питання судової бухгалтерії розглядалися в тісній взаємодії із загальними положеннями бухгалтерського обліку та проблемами криміналістики. У зв'язку із цим, з одного боку відбувалося стимулювання подальшого використання економічних засобів у розкритті злочинів, а з іншого – основні положення та методи бухгалтерського обліку продовжували використовуватися у криміналістиці.

Надалі проблеми судової бухгалтерії розглядалися в роботах С. П. Голубятникова, Н. В. Кудрявцева, П. К. Пошюнаса, А. М. Ромашова, Л. А. Сергєєва, Г. А. Шумака й інших видних вчених, зробивших істотний внесок у зміст навчальної дисципліни й методику її викладання в юридичних вузах.

Разом з тим, зростаючі потреби практики вимагали більше широкого застосування спеціальних бухгалтерських знань, а різнобічна спеціалізація оперативних і слідчих працівників передбачала опанування ними не тільки юридичних, але й економічних знань. Особливе значення надавалося методикам самостійного застосування юристом у кожному конкретному випадку знань бухгалтерського обліку, економічного аналізу, технології виробництва й ін.

Вагомий внесок у розвиток судової бухгалтерії зробили й такі вчені України, як М. І. Камлик[3], М. О. Матюшенко[4], В. Д. Понікаров[5], Б. Ф. Усач[6] та ін. У процесі подаль-

---

[1] Див.: *Фортинский С. П.* Проблемы судебной бухгалтерии // Вопросы советской криминалистики. – М., 1951. – С. 144.

[2] Див.: *Остроумов С. С.*, *Фортинский С. П.* Основы бухгалтерского учета и судебно-бухгалтерской экспертизы. – М., 1969.

[3] Див.: *Камлик М. І.* Особливості обліку та використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та корисливих злочинів у галузях економіки: Судова бухгалтерія. – К., 1995, *Камлик М. І.* Судова бухгалтерія. – К., 2000.

[4] Див.: *Матюшенко М. О.* Судово-бухгалтерська експертиза. – Х., 1996.

[5] Див.: *Поникаров В. Д.* и др. Судебно-учетная экспертиза. – Х., 1998.

[6] Див.: *Усач Б. Ф.* та ін. Аудит і судово-бухгалтерська експертиза. – Львів, 1998.

шого розвитку навчальної дисципліни сугубо економічні питання почали доповнюватися правовими, які ґрунтувалися на аналізі економічної злочинності, способах маскування облікових операцій і слідів злочинної діяльності в даних бухгалтерського обліку. У судовій бухгалтерії в більшій мірі знаходила місце інтеграція економічних і правових знань, що сприяло формуванню її як економіко-правової навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Судова бухгалтерія» розробляє наукові основи організації й проведення бухгалтерських експертиз, ревізій, інвентаризацій; визначає коло питань, які можуть ставитися перед ревізором та експертом; виробляє критерії оцінки висновків експертів і актів ревізій; займається розробленням методики роботи оперативних працівників і слідчих із документами, які можуть стати доказами у справі. Знання цієї дисципліни співробітниками правоохоронних органів дозволяє їм зробити правильний висновок щодо законності й реальності тих або інших господарських операцій, своєчасно виявити підроблені документи, у яких завуальовані незаконні господарські операції та злочини, встановити осіб, причетних до вчинення злочину.

***П. І. Репешко**, експерт Миколаївського відділення Одеського НДІСЕ*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ВИСНОВКУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Останнім часом у діяльності судово-експертних установ почали зустрічатися випадки спроб оскарження в судовому порядку висновків судових експертиз. Як обґрунтування правомірності своїх вимог позивачами наводиться ч. 2 ст. 55 Конституції України, якою кожному гарантується